

Bakk Miklós - Horváth Andor - Salat Levente

Az RMDSZ 2003-ban - útkeresés integrációs határpontokon*

Az alábbi írás szerzői először négy évvel ezelőtt, az RMDSZ VI. kongresszusát megelőzően léptek közös dolgozattal a nyilvánosság elé. Ha akkor gesztusukat azzal indokolták, hogy a szövetség olyan politikai kihívásokkal néz szembe, amelyek alapos megfontolást és vitát igényelnek, a rövideken összeülő VII. kongresszus előtt erre az évről meggyőződésük szerint még indokoltabb hivatkozni.

Egy kommunitárius paradigma vége

A küszöbön álló VII. RMDSZ-kongresszus előtt meglepő, hogy jóformán nem is volt nyilvános vita arról, kell-e változtatni az RMDSZ-nek eddigi programján és alapszabályán, illetve - ezek összefüggésében - stratégiáján. Kitapinthatóan két álláspont körvonalazódott: az egyik szerint - amelyet Markó Béla fogalmazott meg - az RMDSZ jelenlegi programján lényegében nem kell változtatni, az csak kisebb kiegészítésekre, kiigazításokra szorul az eddig elért eredmények alapján, a másik szerint viszont - s ez markánsan a Reform Tömörülés retorikájában jelent meg - vissza kell térni a "közösségi önrendelkezés" brassói, 1993-as alapjaihoz.

Igazából egyik álláspont sem megalapozott. Az eddigi program nemcsak részleteiben, hanem alapjaiban is újrafogalmazandó, mivel megváltozott az RMDSZ kül- és belpolitikai környezete, valamint viszonya az erdélyi magyar társadalomhoz. Ugyanakkor az RMDSZ-struktúra és -stratégia újrafogalmazásához már nem elegendők a "brassói alapok", mivel azok az RMDSZ egy korábbi korszakra jellemző integrációs és mobilizációs lehetőségeit jelenítik meg. Úgy is mondhatnánk: egy olyan "kommunitárius paradigmáról" van szó, amely kimerítette politikát megújító tartalékait. A brassói "önrendelkezési modell" ugyanis: *a*) válasz volt a politikai piac ama kiszélesedésére, amely egyrészt a parlamenti politizálás professzionalizálásával, másrészt a települési önkormányzatokba 1992-ben beválasztott helyi képviselők nagy számával kihívásként jelent meg az RMDSZ számára, de ugyanakkor *b*) egy identitásbiztosító mozgalom mobilizációs igényeire építette az RMDSZ-t. Ideológiailag olyan kommunitárius - "állam az államban" típusú - modell volt, amely *c*) az autonómia stratégiájának igényével lépett fel, anélkül azonban, hogy lehetővé tette volna az alternatívák - a közösségi és a területi dimenzió - szétválasztását, a politikai érdekképviselet tekintetében, pedig *d*) elrejtette az RMDSZ-nek a romániai politikai rendszerbe pártként való - mindenképpen szükségszerű - integrálódása következményeit. Végül: hatalmi szerkezetként egy olyan politikai szervezetet hozott létre, amely *e*) a területi szervezetek föderációjaként működött, s intézményesítette a politikai platformok működését, azonban (amint ez 1995-től egyre nyilvánvalóbbá vált) rendelkezett a centralizáció tartalékaival is.

Ahhoz, hogy áttekinthessük, mi következhet az integratív erejét elvesztő, retorikailag is kiürülő brassói paradigma után, mindenképp azt kell áttekintenünk, miben változott meg az utolsó RMDSZ-kongresszus óta eltelt közel négy év alatt Románia s az erdélyi magyarság helyzete. Ugyanis mind a külpolitikai helyzet globális megváltozása (koszovói válság, az 1999. decemberi, Helsinkiben meghozott döntés, a szeptember 11. utáni geostratégiai helyzet), mind pedig a belpolitikai erőter átalakulása (a jobboldal összeomlása a 2000-es választások után, a posztkommunista baloldal újszerű önépítkezése annak eredményeképpen, hogy az európai integrációs folyamatot sikerült önnön legitimizálására felhasználnia, és ehhez kész menetrendet kapott az Európai Uniótól), kétségtelenül új kontextusba helyezte az RMDSZ politikáját.

Ezt követő elemzésünk a lehetséges stratégiai alternatívákat veszi számba, elsősorban az RMDSZ belső lehetőségeire és a román politikai rendszer meghatározottságaira összpontosítva.

Integrációs határpontokon - új helyzetben

Az RMDSZ kapcsolatrendszerére, mozgásterére, politikai és társadalmi integrációjára négy fontos folyamat, illetve fordulópont hat ki: *a*) Románia meghívása a NATO-ba; *b*) Magyarország európai uniós tagsága; *c*) az erdélyi magyarság drámai fogyása és további demográfiai kilátásai; *d*) az erdélyi civil szféra megerősödése, az erdélyi

magyar társadalom új polgári körvonalainak kirajzolódása. E négy fontos körülmény, illetve folyamat külön-külön is megvizsgálandó, hiszen mindegyik fordulatot követel az RMDSZ politikájában.

a) Románia tavaly novemberi meghívása a NATO-ba azzal, hogy erőteljesen egy nyugati struktúrához kötötte az országot, az RMDSZ mozgásterére is kiható változásokat indított el a belpolitikai életben. Ezek a változások, bár nem napi fordulatokban lemérhetően következnek be, a megnövekedett külpolitikai stabilitás révén újabb lehetőségeket nyitnak meg az RMDSZ előtt. A Románia által nyert biztonságpolitikai többlet ugyanis kedvezőbb belpolitikai környezetet teremt arra, hogy az RMDSZ felvethessen olyan alkotmányjogi kérdéseket, melyek az erdélyi magyarság közösségi státusával függenek össze. Különösen a regionalizmus és a területi autonómia tartozik ezen kérdések közé, amelyeknek a politikai napirendről való törléséhez vagy elutasításához a belpolitikai hisztéria mindig is szítható-fenntartható volt, s ehhez a stabilitáselvű nemzetközi politika (EBESZ, Európai Unió, az Európa Tanács) is diszkrét támogatást nyújtott. Ezzel egy időben átalakul Magyarország és Románia viszonya: az ellenségesség korábbi, "történelmi" tematizációi helyébe "globalizáltabb" karakterű ellentétek lépnek, amelyek nem a múlttól, hanem a jelenről és a jövőről szólnak.

b) Magyarország közeli uniós tagsága kiegészíti az előbbi hatást. Itt legalább két, az RMDSZ számára alapvetően fontos következményt kell számításba venni: 1. A Románia és Magyarország közötti EU-határnak minden esélye megvan, hogy (klasszikus) országhatárból regionális-civilizációs határrá alakuljon. Míg a határ klasszikus fogalma olyan sávot jelent, amelyen belül a gazdasági, kulturális tranzakciók és az emberi kontaktusok száma gyorsan csökken, a civilizációs vagy regionális határok esetén a tranzakciók száma a határ felé lassan csökken, majd - a határsávban - növekedni kezd. Mindez egy különös regionális dinamika kibontakozását jelenti a Partiumban, amely nemcsak a gyorsabb és egyértelműen a kelet-magyarországi övezethez kapcsolódó fejlődést jelent, hanem a román-magyar kapcsolatot is átalakítja e térségben, új kulturális tipológiák szerint. 2. Egész Erdélyre kiható hatása is van e közelségnek, hiszen Magyarország a mostaninál is hangsúlyosabban a modernizációs minták szállítójává válik abban a térségben, amelyhez gazdasági kapcsolatai erőteljesebben kötik. Ez esélyt jelent az erdélyi magyarság számára, hiszen a modernizációs átviteli folyamatban fontos közvetítői szerepet tölthet be. E tranzakcionális szerep azonban újra is fogalmazhatja a román-magyar versengés feltételeit és céljait.

A biztonsági többlet, valamint a versenyt gerjesztő integrációs perspektíva elindította a román-magyar viszony újraszubjektívizálását. Ez az újraszubjektívizált ellentét a jelen globálisabb rezonanciájú konfliktusait tolja az előtérbe: a státustörvény román-magyar vitája arról is szólt, hogy nemzetkonceptiói alapján Románia és Magyarország miként kapcsolódik Európához, számos újabb, kisebb konfliktus pedig - mint például a "pálinka-vita" - azt vetíti előre, hogy az elkövetkezendőkben a piaci előnyökért folytatott, jelentős mértékben EU-bürokratizált verseny kerül az előtérbe.

c) A 2002-es népszámlás eredményei, a magyarság számának jelentős fogyatkozása a "megmaradás a szülőföldön" közösségi programját kiemelte abból a távlatból, amelyben eddig kimondatlanul létezett. A népszámlálási eredmények ugyanis világossá tették: habár a politikának nincs közvetlenül kihatása a demográfiai folyamatokra, a kisebbségi társadalomépítési elgondolások és az intézménytervezés szintjén mindenképpen versenyfutásban vagyunk az idővel. Ezzel kapcsolatban az RMDSZ-re közvetlen felelősség hárul, minthogy a forráselosztásokért folyó harcban megszerezte a döntő pozíciókat, s ezzel gyengítette a kisebbségi társadalom belső kontrollmechanizmusait. A nemzeti szállásterület - a belső etnikai határok - megőrzésével kapcsolatos stratégiai gondolkodás azonban (amely például a maga sajátos vonatkozásaival a református egyházon belül már kibontakozóban van¹) csak akkor lehet hatékony, ha az erdélyi magyarságra immár nem mint egységes társadalmi képletre ("etnikai tömegtársadalomra") tekint, hanem sokkal inkább mint egy regionálisan szétfejlődő és erőteljesen rétegződő társadalomra. Ezzel összefüggően az RMDSZ-nek minden bizonnyal meg kell fontolnia azt, hogy programjában külön fejezetet szentel legalább három - regionálisan és tipológiailag elkülönülő - társadalomrésznek: a Székelyföldnek, a Partiumnak és a szórványnak.

d) Az erdélyi magyar civil szféra fejlődése is integrációs határponton van: egyoldalú RMDSZ-függése, amely a kilencvenes évek elejét jellemezte, megszűnőben van, miközben a saját, globális szerveződési formái még nem alakultak ki. Emancipálódása két, egymással ellentétes irányú folyamat eredményeként jelent meg.² A kilencvenes évek elején a mozgalmoszerűen működő RMDSZ³ a hiányzó civil társadalom animátoraként önlegitimáló és mobilizáló céllal segítette az első civil szervezetek létrejöttét. Ez volt a "felülről lefelé" szerveződés korszaka, ekkor jöttek létre az első nagy civil szervezetek, amelyek az egész Erdélyre kiterjedő, átfogó képviselőket vállaltak, összhangban az RMDSZ akkori programjával. Ezek a szervezetek név szerint is megjelentek az RMDSZ programjában, s integrációjukra a "brassói modell" a Szövetségi Egyeztető Tanácsot teremtette meg. A kilencvenes évek közepétől azonban újabb polgári szerveződés-típus jelent meg: a helyi és regionális érdekeket felvállaló "alulról szerveződőké".

Az RMDSZ által (az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma és a Communitas Alapítvány révén) ellenőrzött támogatási rendszer ugyanakkor további feszültségek forrása, mivel e rendszerrel a társadalomépítés jelentős mértékben alárendelődött az érdekvédelmi, politikai munkának. Mindez a kisebbségi társadalom stabilitását, belső kontrollmechanizmusait gyengíti, s az erdélyi magyar társadalom hosszú távú fejlődése szempontjából azt a veszélyt hordozza magában, hogy a politika nem rendelkezik megfelelő társadalmi visszajelző rendszerrel, társadalmi kontrollal.⁴ A társadalom ennek folytán az "elitek politikai konstrukciója marad"⁵ és nem az az organikus egység, amelyben a politikai képviselők, önkormányzati pozíciókból, civil szerveződések, kulturális-szakértői csoportokból és a közvéleményt formáló nyilvánosságokból áll.

Mindezekből következően (1) az RMDSZ-nek szembe kell néznie azzal, hogy a polgári önszerveződési szférát megszálló támogatási politikája tulajdonképpen eltorzítja arról a társadalomról alkotott képét, amelynek képviselőjét felvállalta, tehát (2) egy másfajta - a nyugati társadalmakban ismert partnerségi formákhoz közelebb álló - viszonyt kell kialakítania a civil szférával.

Túl a brassói modellen - stratégiai alternatívák

A brassói komunitárius paradigma kimerülése azzal a szükségszerű belső centralizációval párhuzamosan ment végbe, amely törvényszerű szervezeti előfeltétele volt annak, hogy az RMDSZ integrálódjon a román pártrendszerbe. Ez a közvetlen politikai cselekvés szintjén két párhuzamos, egymást erősítő folyamattal járt, éspedig: 1. egy diszkurzív átalakulással, melynek eredményeképpen az RMDSZ programjának azon elemeit állította az előtérbe, amelyek a román politikai pártok retorikájában körvonalazódó reform-minimumhoz voltak kapcsolhatóak; 2. a koalíciós potenciál 1996-tól kezdődő folyamatos növekedésével. Minden feszültség ellenére - mely abból adódott, hogy a brassói modell legitimitástermelő működése ellentmondásba került a pártrendszerbe való integráció követelményeivel - ennek az integrációnak fontos eredményei voltak. Ezek közül kettőt kell kiemelni: egyrészt azt, hogy hozzájárult az erdélyi magyar elittel (s általában: a magyarsággal) szembeni bizalom kialakulásához és megerősödéséhez, másrészt azt, hogy lehetővé tette az RMDSZ-program azon részének gyakorlatba ültetését, amely beilleszthető volt az előbb említett reform-minimumba.

Ugyanakkor azonban az integrációnak ára is volt. A reform-minimummal elért eredmények stabilizálásának szükségessége eredményezte, hogy a kijáró politizálás került az előtérbe, ami a román politikai rendszer klientalista jellegéből adódóan azt is jelentette, hogy az RMDSZ-nek "személyi politikáját" a kormányzó párt klientúra-építő politikájához kellett igazítani (ennek mechanizmusai például az RMDSZ-PSD együttműködés megyei jegyzőkönyveiből olvashatók ki). További konzekvenciája ennek, hogy a különböző értékminőségű politikai célok a kijáró politizálásban általánossá vált tranzakcionális együttműködés tárgyaivá váltak. Így következett be az, hogy bizonyos partikuláris kisebbségi célok elérését (például egy ingatlan átadását) valamely, a demokrácia minőségét hátrányosan érintő törvény megszavazása ellentételezte.

Még súlyosabb a másik következmény: a koalíciós potenciál növelése a román politikai rendszerben azzal járt, hogy az RMDSZ - minden deklaratív szándéka ellenére - maga is részesévé vált a centralizmus újratermelésének. Tulajdonképpen erre szavazott mind a választási küszöb 5%-ra való felemelésekor, mind pedig a párttörvény antidemokratikus megszigorításakor, mivel ezek azt a célt szolgálták, hogy szűkebbre vonják a lehetséges partnerek körét. Az RMDSZ ezzel annak esélyét növelte, hogy - kevesebb szereplő között - részese maradjon a fontosabb politikai alkuknak. Csakhogy ezzel a jelenlegi politikai rendszer centralizmusát növelte, jelentősen korlátozva a rendszer átalakítására megfogalmazható alternatívák számát, ami stratégiaileg kétségtelenül hátrányos az erdélyi magyarság részére, hiszen a közösségi jogállásával, közjogi státusával kapcsolatos kérdések "rendszeren kívüli" kérdések.

A brassói "önrendelkezési modell" kimerüléséből, valamint a román politikai rendszer centralizmusának újratermelődési tendenciájából következően a romániai magyarság ügyét felvállaló politikai stratégiának három, egymást kölcsönösen kizáró változatával kell számolni: I. az önrendelkezési modell újragondolása és következetesebb, rigorózusabb gyakorlatba ültetése; II. a román politikai rendszerbe való integrálódás konzekvenciáinak a nyílt, programszerű felvállalása; III. a román politikai rendszer megváltoztathatatlan adottságként való kezelésének az elutasítása és az ebből való "kitörés" lehetséges alternatíváinak a végiggondolása.

Az RMDSZ jelenlegi politikai gyakorlatára e három alternatíva bizonyos elemeinek folyamatos összekeverése jellemző, ami már csak azért is tarthatatlan, mert e konzekvenciákat tekintve nagyon különböző irányokban vezető közösségi céljelölések más és más stratégiákat követelnek meg egy önmagát és az elszámoltathatóság követelményét komolyan vevő közképviselettől.

I. Közjogiság helyett morális instanciák

A brassói kongresszus óta eltelt közel tíz esztendő azt bizonyítja, hogy az önrendelkezési modell kidolgozói és alkalmazásának szorgalmazói nem csak a román politikai rendszer megszorító körülményeire, de a romániai magyar kisebbségi társadalom állapotára, teljesítőképességére sem voltak tekintettel. A soron következőkben azt próbáljuk még számba venni, hogy a felhalmozott tapasztalatok alapján mi mindenre lenne szükség ahhoz, hogy egy megfelelően árnyalt és a társadalmi ellenőrzés funkcióit kellőképpen kiegyensúlyozó kisebbségi intézményszerkezet el tudja látni mindazokat a funkciókat, amelyeket a közösségi önrendelkezés brassói elgondolása lett volna hivatott betölteni a romániai magyarság életében.

A brassói modell rehabilitálásának esélyeit latolgató gondolatkísérletnek a helyzet logikája szerint abból a kritika tárgyává itt és most nem tehető előfeltevésből kell kiindulnia, hogy az önrendelkezés intézményes megjelenítése és annak eredményes működtetése kizárólag a közösség akaratán múlik, és ilyenként független mind a román politikai rendszer adottságaitól, mind a nemzetközi erőter releváns aktorainak a viszonyulásától. Ez a hipotézis a politikatudomány nyelvén nem kevesebbet jelent, mint hogy a romániai magyarság öntörvényű politikai közösségként gondolja el magát - legalábbis a politikai elit rivalizáló diskurzusainak egyike szerint.

Fogadjuk el kiindulásként ezt az előfeltevést, és vizsgáljuk meg, mi minden következik belőle. A politikai közösség fogalmának megannyi akceptiója fordul elő a modern politológiai szakirodalomban, ám azok többsége a szuverenitás-eszmével van szoros összefüggésben: politikai közösségekként mindenekelőtt a nemzetközi államközösség által elismert államalakulatokat szokták emlegetni. Újabban, az önrendelkezési elv és a szuverenitás-eszme közötti azon feszültségek és ellentmondások elméleti értelmezésére és gyakorlati meghaladására irányuló kísérletekben, amelyekre főként a demokratizálódás útjára lépett többnemzetiségű államok viszonylatában figyelt fel a nemzetközi közvélemény, megjelentek olyan vélemények is, amelyek szerint az etnokulturális szempontból mélyen megosztott társadalmakban számolni kell a rivalizáló politikai közösségek adottságával. Hasonló kontextusban⁶ a politikai közösség fogalma azt feltételezi, hogy az illető státusra aspiráló közösség: 1. rendelkezik a központosított döntéshozatal és végrehajtás olyan intézményeivel, amelyek szavatolni képesek a közösségi célmeghatározás és az erőforrás-elosztás hatékony működését; 2. illetőségének határain belül rendelkezik a politikai autoritás és a legitim erőszak monopóliumával; 3. a politikai identitásnak és lojalitásnak az időszakosan megújuló támogatottságra alapozott letéteményese. A három funkciót instrumentális, koercitív és identitás-megjelenítő funkciókként szokták emlegetni, és amennyiben az illető státusra aspiráló közösség valóban jól működő, teljes értékű politikai közösség, ezek egymást kölcsönösen fenntartják, teljesítőképességük feltételeit folyamatosan újratermelik.

Ha a belső önrendelkezés brassói modelljét ennek a kritériumrendszernek a nézőpontjából próbáljuk egyrészt értelmezni, másrészt továbbgondolni, a következőket állapíthatjuk meg.

1. Az instrumentális funkció tekintetében a brassói modell elvileg kellőképpen kiegyensúlyozott, tartalmazván azokat a döntéshozói és végrehajtói testületeket, amelyek a célmeghatározás és a forrás-elosztás tekintetében voltak illetékesek. Funkciózavarokat az elmúlt évek során többnyire az okozott, hogy a döntéshozói testületek szerepe fokozatosan leértékelődött, diffúzzá vált és azoknak egyre több hatáskörét sajátították ki a végrehajtó testületek (az Ügyvezető Elnökség és az Operatív Tanács).

2. A koercitív funkció tekintetében már egyértelműbben tetten érhetők a modell hiányosságai: sem a Szövetségi Szabályzatfelügyelő Bizottság, sem a Szövetségi Etikai és Fegyelmi Bizottság nem tudta egyrészt biztosítani a szövetségi csúcsvezetés csoportérdekeitől független döntések meghozatalát, másrészt mindkét testület alkalmatlannak bizonyult az általuk meghozott döntések hatékony és maradéktalan érvényesítésére. Ezek alapján joggal merül fel a kétség azt illetően, hogy a brassói modell szerint megszervezett szövetség rendelkezett-e vagy sem tulajdon illetőségi körén belül a politikai autoritás és legitim erőszak monopóliumával.

3. Formai szempontok szerint az identitás-megjelenítő funkció elvárásainak elvileg eleget tett a brassói modell szellemében eljáró RMDSZ, hiszen választási teljesítménye az eddigiekben fölöttébb konstans. Egyre több olyan elemző akad azonban, aki arra hívja fel a figyelmet, hogy - alternatíva, és ebből fakadóan a megmérettetés híján - az etnikai szavazás nem tekinthető sem a lojalitás megbízható fokmérőjének, sem a célmeghatározások támogatottságát hitelesen tükröző visszajelző rendszernek.⁷

A teljes értékű politikai közösség egyes funkciónak a teljes hiánya, illetve mások fokozatos leépülése azt eredményezte, hogy a szövetség egyre több vonatkozásban politikai pártként kezdett működni, amelynek legitimitása

kizárólag a román politikai rendszer viszonylatában tekinthető kellőképpen megalapozottnak.

A fentiek alapján a brassói modell rehabilitálásához két lényeges korrekcióra lenne szükség: egyrészt a legitimitás kisajátításának a megakadályozását lehetővé tevő mechanizmusokra, másrészt a koercitív funkció hatékony ellátásának lehetővé tételére.

Vegyük sorra. A legitimitás kisajátításának a megakadályozásához mindenképp az lenne elengedhetetlen, hogy testületek hatásköreit leíró szabályzatokat ne módosíthassa a szövetségi csúcsvezetés kénye és kedve szerint. Szükség lenne tehát a Románia-Magyarország Alkotmányára. Ehhez pedig egy Alkotmányozó Nemzeti Tanács összehívásán keresztül vezetne az út, amely rendelkezne saját megválasztásának körülményeiről, a későbbiekben pedig ellátná a végrehajtó testületeket kinevező és elszámoltató Romániai Magyar Kisebbségi Parlament feladatait. A koercitív funkció hatékony ellátásának az ambíciója pedig az adott körülmények között nem kevesebbet feltételezne, mint hogy a közösség belső vitás ügyeinek a vonatkozásában mindenkor elégségesnek bizonyuló morális instanciákkal helyettesítsük a közjogi autoritásokat.⁸

Költőinek is tűnhet, mégsem kerülhetjük meg a kérdést: az elmúlt tizenkét esztendő történései alapján bízhatunk-e abban, hogy a romániai magyar kisebbségi társadalom rendelkezik a fentiekhez szükséges - mindenképp humán erőforrásbeli és nem utolsósorban morális - tartalékokkal? E tekintetben válaszra vár elsősorban az a kérdés, hogy mennyire tekinthető a romániai magyarság érületileg homogén közösségnek abban a Bibó-i értelemben, hogy egységes a "valóság érzékelésén alapuló helyes feladatmegválasztásban és vállalásban", illetve hogy van benne igény és hajlandóság a "közös vállalkozásokban való részességre".⁹ Ehelyett a "közösségi formák szétesésének"¹⁰ az élménye a jellemző, annak a mindennapos tapasztalatnak az alapján, hogy a közösség tagjai egyéni érdekeiknek megfelelően integrálódnak a különböző lokális, szomszédsági, szakmai és megannyi más természetű, etnikailag közel sem szegregált hálózatba és szerkezetekbe.

A helyzet súlyosságát az fokozza, hogy ez idő szerint egyedül az RMDSZ csúcsvezetése van abban a helyzetben, hogy kezdeményezhetné egy Alkotmányozó Nemzeti Tanács összehívását. Több szempont szerint is eljárhatna ennek érdekében: a korporatív elvet alkalmazva, a kisebbségi társadalom funkcionális alrendszeréből - a választott képviselői testületek, önkormányzati pozíciók, civil társadalom, kisebbségi nyilvánosság, kulturális intézmények, oktatási és tudástermelő intézmények, egyházak - kiindulva, vagy a teljesítményelv alapján, olyan személyiségeket kérve fel ennek a történelminek bízást mondható szerepnek a betöltésére, akik az elmúlt évtized során maradandó érdemeket halmoztak fel a közösségszervezés terén. Hogy nem teszi, illetve amennyiben nem teszi, az annak bizonyítékként is felfogható, hogy érdekeivel nem egyezik.

II. Az esetiség permanenciája

A román politikai rendszerbe való *de facto* integrálódást a "pártszerű" működés közelmúlta jellemző gyakorlatával lényegében már felvállalta az RMDSZ: bizonyos szempontból látványos eredmények elérését lehetővé tevő módon integrálódott a román pártrendszerbe. Ez a közvetlen politikai cselekvés szintjén egy kettős folyamat eredménye: egyrészt egy - mindenképp gyakorlati politikai és csak másodlagosan diszkurzív - átalakulásé, amely során az RMDSZ programjának azon elemeit állította az előtérbe, amelyek a román politikai pártok retorikájában körvonalazódó reform-minimumhoz voltak kapcsolhatóak, másrészt a koalíciós potenciál 1996-tól kezdődő folyamatos növekedéséé.

A román politikához való retorikai közelítés következményeképpen az RMDSZ szavazóinak egy jelentős része úgy érzi, a szervezet immár nincs jelen a magyarságot eligazító üzenetekkel a közéletben, s ez kétségtelenül frusztráló hatású. A koalíciós potenciál növekedésében viszont az a lényegi kérdés, hogy milyen tárgyú és jellegű politikai tranzakciók mennek végbe az RMDSZ és szövetségesei között, s hogy a tranzakciósorokból kiolvasható stratégia milyen összefüggésben van az RMDSZ által meghirdetett stratégiai célokkal.

Az RMDSZ 2000-re kialakult koalíciós potenciálja (mely az 1996-2000 közötti kormányzati szerepvállalásból, majd a PSD-vel megkötött együttműködési egyezményből következik), az elmúlt két év során több elemzőben is a konszociatív demokrácia romániai kialakulásának a lehetőségét vetette fel.¹¹ Eszerint a romániai magyarság helyzetének alakításához stabilitást és pozitív eredményeket hozó modell lenne egy olyan kormányzási konszenzus, amely az RMDSZ-nek mindenkor kormányzati pozíciókat és néhány, a kisebbségi kultúra megőrzését és reprodukcióját tekintő kérdésben (esetleg kölcsönös) vétőjogot jelentene, s ehhez néhány politikai-intézményi garanciát (az arányosság néhány területen való biztosítását rendelné).

A konzociatív modell elitkartell általi kormányzást jelent a mélyen megosztott, politikai szubkultúrákba tagolódott társadalmakban.¹² Célja, hogy stabil demokráciát teremtsen a szegmentált politikai kultúra körülményei között. Elemei: a társadalom legtöbb szegmensét felölelő nagykoalíció (1), az arányosság elvének érvényesülése a választási rendszerben, a közalkalmazottak toborzásában és a közpénzek elosztásában (2), szektoriális vagy szegmentális autonómiaformák (3) és a kölcsönös vagy kisebbségi vétőjog (4).¹³

A kortárs politikatudományban vita folyik arról, hogy a konzociáció Lijphart által kidolgozott modelljének csupán normatív, vagy empirikus relevancia-értéke is van.¹⁴ Ennek a messzire vezető és fölöttébb izgalmas elméleti vitának - amelynek részleteire itt és most nem térhetünk ki - két fontos konzekvenciája van a romániai magyarság szempontjából. Az egyik Lijphartnak arra vonatkozó korai, ám mindmáig töretlenül vállalt meggyőződéséből adódik, hogy konzociációs modellnek igenis van közpolitikai relevanciája, amit konkrétan úgy lehetne megfogalmazni, hogy a kulturálisan megosztott társadalmak politikai vezetőit bátorítani kell a konzociációs modell szellemét érvényesítő politikai innovációra. A romániai magyarság nézőpontjából tehát nem az a fő kérdés, hogy Romániában adottak-e a modell alkalmazásához (elméletileg szükségesnek vélt) feltételek, hanem hogy van-e azok elősegítésére, létrehozására irányuló politikai akarat. A másik megfontolandó konzekvencia azzal függ össze, hogy a konzociációs modell ellenzői a Lijphart által bevezetett mindhárom fogalom - konzociációs, konszenzuális és hatalommegosztásos demokrácia - esetében azoknak az engedményeknek a következményeire hívják fel a figyelmet, amelyek a többségi demokrácia hagyományos, westminsteri modelljétől való eltávolodást eredményezik, és hogy ebben többé-kevésbé nyílt kisebbségellenesség jut kifejeződésre.

A fentiek alapján kisebbségi társadalomépítő stratégiák távlatainak tekintetében a következő kérdések merülnek fel: 1. Az RMDSZ megnövekedett koalíciós potenciálja, s a kormányzásban való - egyre folyamatosabbnak és fenntarthatónak tűnő - részvétele elvezethet-e egy romániai konzociatív rendszer kialakulásához; 2. hogyan viszonyul e rendszer az erdélyi magyarság megmaradás-céljaihoz?

Ahhoz, hogy az RMDSZ ténylegesen is képviselje az erdélyi magyarságot mint a romániai társadalom egyik, intézményesen is definiált "oszlopát", néhány feltételnek kell teljesülnie. Az említett intézményi (kormányzástechnikai) feltételek - arányosság a közalkalmazotti pozíciók és közpénzek elosztásában, vétőjog - teljesüléséről máris megállapítható, hogy ezek jelenleg nem az együttműködés szabályai, hanem maguk is eseti alkuk tárgyai és eredményei. Vagyis: az RMDSZ koalíciós potenciálja gyakorlatilag azt a lehetőséget jelenti, hogy az RMDSZ időnként, konkrét és eseti formában érvényesítheti azokat az elveket, amelyek a működő konzociatív államszerkezetekben magát a rendszert konstituáló elvek.

Mindez egyrészt a román hatalmi szféra sajátos - törvényi-strukturális és kulturális - szerkezetéből adódik. A konzociativitás intézményesülését gátló strukturális feltételek elsősorban annak következményei, hogy az Iliescu-rezsim a hatalmi ágak közötti átjárás néhány feltételét - a jogállamiság elveivel ellentétben - az Alkotmány kétértelműségeibe rögzítette. Ez a kérdés csak a jelenleg zajló alkotmányreform idején kezdett igazából tudatosulni, nem kis mértékben EU-s nyomásra is. Az alkotmány kétértelműségei reprodukálódnak továbbá a közigazgatás teljes szervezetében is¹⁵, gátolva a helyi adminisztrációban a köztisztviselői kar függetlenségét, megteremtve annak lehetőségét, hogy a helyi szakigazgatást is behálózzák a politikai klientúrák. A klientúra-építés azonban nemcsak kulturális-társadalm szerkezeti hagyomány, hanem a középosztályosodásban való lemaradás konkrét jele is: hiányzó középosztályi háttérét a politikai elit a jelek szerint klientúrák gyors építésével próbálja pótolni.

A konzociatív berendezkedés esélyeinek az aláaknázásában azonban az RMDSZ felelősségrésze is jelentős: a szövetség koalíciós potenciálja ugyanis a középosztályosodásban lemaradt román társadalom által fenntartott, fejlődését tekintve megkésett "politikai szerkezethez" való igazodást fejezi ki, s ez pervertálja a konzociatív modell felé vezető utat. Annak következtében, hogy a hatalmi ágak maradéktalan és effektív szétválasztására mindeztidáig nem került sor Romániában, az RMDSZ nem szorítkozhat arra, hogy céljait kizárólag a törvényhozás és a politikai döntések szintjén próbálja elérni: a törvények végrehajtása, a konkrét eredmények felmutatása érdekében rá kell épülnie a román kormánypártok klientúra-építő folyamataira is.¹⁶ Ezzel viszont maga is egy olyan "elitszerkezet" reprodukcióját támogatja a szövetségen belül, amely a romániai magyar politikai elitet hasonlóná teszi a román pártokon belüli "elitszerkezetekhez".

Azzal a huzamosan fenntartott, az esetiség permanenciájára alapozott kétértelműséggel tehát, amellyel az RMDSZ a politikai diskurzus szintjén folyamatosan újratermeli egyfelől a belső önrendelkezés kollektív illúzióját, másfelől szervesen integrálódik, a politikai gyakorlat szintjén, a román politikai rendszerbe, kétszeresen is vét a konzociativitás logikája ellen: 1) nem vállalja fel nyíltan, programatikus következetességgel mindazt, amit ez a modell nyújthatna a romániai magyarságnak, és 2) elmulasztja kihasználni azokat a politikai alkulehetőségeket,

amelyek során a végső konzekvenciáig elmenően számon kérhetné a román politikai vezetéstől mindazt, amit ez a Románia számára szemmel láthatóan előnyös modell következetes alkalmazása feltételezne.

A konszociatív modell romániai alkalmazása az erdélyi magyarság szempontjából nem csupán konjunkturalisan fontos. A magyarság képviselőinek látványosabb és effektívebb integrálódása a román politikai rendszerbe középtávon hangsúlyosan bizalomerosztó hatást fejthet ki, ami hosszú távon lehetővé teszi a román államszerkezet és politikai rendszer olyan mérvű - lényege szerint eu-konform - megreformálását, amely a belső önrendelkezés egyelőre naiv elgondolásának közjogi intézményesítését is eredményezheti akár, és ami elől a román politikai elit egyelőre éppen a "magyar veszélyre" hivatkozva zárkózik el visszatérően.¹⁷

III. A regionális út

Az eddigiek nyomán meg kell vizsgálnunk azt is, hogy lehetséges-e az erdélyi magyarság közösségként való integrációja a román állam közjogi szerkezetének átalakítása nélkül. Ezen belül tisztázandó az, hogy (1) milyen közjogi - területi felosztást, módosított közigazgatási rendszert és kormányzati hatalomgyakorlást érintő - szerkezetváltás lehet az, amellyel a magyarság közösségként is "hazát lelhet" Romániában, és (2) milyen politikai-stratégiai eszközökkel érhető ez el.

A "közjogi integrációról" mindeddig két - részleteiben ugyan kevésbé kimunkált, de stratégiai irányként mindenképpen karakteresen képviselt - elgondolás született. Az egyik a kilencvenes évek első felében megfogalmazott (elsősorban a Csapó József nevéhez kötődő) hármas autonómiakonceptió, a másik az "Erdély devolúciójára" irányuló (a Provincia-csoport által megfogalmazott) stratégiai elképzelés. Az előbbit elsősorban az RMDSZ-n belüli ellenzék vállalta fel, a másik az RMDSZ-n kívül fogalmazódott meg, azonban mindkettő jelen van az RMDSZ programjában: a három autonómiaforma rövid tézisondatok formájában, az "erdélyi devolúció" lehetősége pedig azon fejezetbe burkoltan, amely az erdélyi regionális érdekekkel foglalkozik.

A hármas autonómia-konceptió közvetlenül a "brassói modellre" alapoz.¹⁸ E modell mögött egy stratégiai gondolat körvonalazódott, és pedig az, hogy a belső önrendelkezés igényeinek megfelelően kialakított RMDSZ-struktúra a közösségi autonómia irányában tereli a belső intézményfejlődést. E markáns ideológiai elképzelésre alapozó törekvés sikertelenségének ma már kellő távlatból megfogalmazható konklúziói vannak. A legfontosabbak a következők: 1. Az intézményépítési stratégiára épülő autonómia-gondolat kidolgozását jelentős mértékben akadályozta az, hogy gyorsan alárendelődött annak a belső törésvonalnak, amely az identitáspolitikát szembeállította a pártpolitikai betagolódás konzekvenciáival. Ennek folytán az autonómiatervezetek kidolgozása is teljesen alárendelődött az RMDSZ belpolitikai prioritásainak. 2. A belső önrendelkezésre való folyamatos - legitimáló - hivatkozás viszont nem tette lehetővé, hogy az autonómia kérdésében a közösségi és a területi dimenzió világosan szétválasztható legyen. Ennek folytán nem került sor annak részletes végiggondolására sem, hogy a két legfontosabb autonómiaforma - a területi és a személyi elvű - közül melyik "testreszabottabb" az erdélyi magyarság számára, tekintettel a területi-demográfiai adottságokra és belső regionális tagolódására. 3. Végül nem került sor annak végiggondolására, hogy az autonómia milyen új együttélési formákat eredményez románok és magyarok, többség és kisebbség között, amelyeknek számbavétele nélkül nem is gondolható el, hogy milyen eszközökkel élhet az autonómia szolgálatába állított politika.

Míndezek alapján világosan látható, miért vált képviselhetetlenné a hármas autonómia koncepciója: a) nem volt mögötte egységes, az RMDSZ teljes politikai elitjét elkötelező politikai akarat; b) a koncepció kidolgozatlansága, a román közjogi szerkezethez és a létező közigazgatási intézményrendszerhez való illeszkedésének tisztázatlansága csak növelte a vele szembeni bizalmatlanságot¹⁸, aminek következtében c) nem sikerülhetett olyan belpolitikai szövetséget kialakítani a tervezet körül, amely a javaslatot a román államszerkezet általános reformja részeként fogalmazta volna újra. Az autonómiakonceptió ezek után olyan stratégia nélküli ideállá minősült vissza, amelynek képviselői egyre inkább Bibó "túlfeszült lényeglátói" közé sorolódtak.

A kudarc summásan a román nemzetállami törekvés szilárdságával is magyarázható. Azonban ha e szilárdságot nem csupán a román politikai elit közös nevezőjeként létező nemzetállami beállítódásnak, egységes mentalitásnak tekintjük, hanem a román pártrendszer által folyamatosan újratermelt érdekstruktúrának is, akkor a magyarság közösségi integrációja számára oly fontos "közjogi probléma" a román pártrendszer átalakításával bevezetett - előbb politikai, majd államszerkezeti - reform kérdéseként is megfogalmazható.

Az "Erdély devolúciójaként" megfogalmazott regionális stratégia a hármas autonómiakonceptiónál jóval radikálisabb államszerkezeti reformra irányul, viszont az ellene felhozható ellenérvek nem hasonlíthatók a korábbi autonómiakonceptióval kapcsolatban megfogalmazott kritikákhoz, ugyanis a devolúciós cél mellé kétségtelenül

rendelhető stratégia is, amennyiben stratégián azt értjük, hogy a politikai lépéseket a közvetlen racionalitásukon és célszerűségeken túli indoklással is le tudjuk vezetni egymásból. Az erdélyi regionális stratégia ebben az értelemben egy területi érdekközösséggel - az erdélyi lakosok történeti és gazdasági érvekkel alátámasztható, de kétségtelenül konstruált érdekközösséggel - kívánja helyettesíteni a jelenlegi román pártrendszer által fenntartott nézet- és érdekközösségeket. A történeti vízió alapuló elképzelés szerint Erdély eltérő gazdasági-civilizációs karaktere - melyet igazából az Európai Unió határa mentén az elkövetkező években kibontakozó regionális-modernizációs dinamika "hoz helyzetbe" - elégséges alap egy olyan "transztnikus" politikai szolidaritás kialakításához, amelynek alapján új politikai pártok vagy szövetségek hozhatók létre. Olyan politikai formációk, amelyek a jelenlegi pártrendszer (majd a politikai rendszer) átalakításával érnék el azt, hogy legitimé váljon az államszerkezet reformjára vonatkozó regionális tervük: az erdélyi régió kialakítása.

Az RMDSZ erre irányuló stratégiájának tehát első lépéseiben nem annyira egy "közjogi tervet" - a regionális autonómia tervét - kell képviselnie, hanem az új politikai érdekközösség kialakítását segítő feltételekre kell irányulnia. Ez azonban épp ellentétes a jelenlegi, a centralizmust folyamatosan újratermelő pártrendszer fenntartásával, amelyhez az RMDSZ is hozzájárul a tranzakcionális jellegű kompromisszumaival és a koalíciós potenciál növelésére irányuló egyezségeivel. Ebben az összefüggésben az RMDSZ jelenlegi politikai racionalizmusa arra a bibói "hamis realizmusra" emlékeztet, amelynek taktikailag minden lépése igazolható, csak éppen e lépések láncolata vezet a csödhöz.

A nem klientalista elitszerkezetek által fenntartott politikai érdekközösség létrehozása nem alapozható a parlamenti és a kijáró politizálás eddigi eszközeire. Ezért a pártrendszer átalakítását célul tűző RMDSZ-nek határozottan regionális párttá kell válnia, amely politikai tőkét elsősorban az önkormányzati szférában, a regionális fejlesztésekben és a határ menti együttműködésekben kamatoztatja. Parlamenti politizálásában elsősorban a politikai piac minél nagyobb nyitottságát kell szem előtt tartania, s ez olyan döntéseket jelent, amelyek épp ellentétesek az általa eddig konjunkturális megfontolásokból támogatott lépésekkel (például a választási küszöb megemlése, a párttörvény szigorítása). Ugyanakkor fel kell készülnie arra, hogy e lépések ellentétesek elitjének eddigi közvetlen érdekeivel is. Ilyen lépés lenne például az önkormányzati választási törvény közelítése a nyugat-európaihoz, mely lehetővé tenné a civil szervezetek részvételét a helyhatósági választásokon - jóllehet ez a Székelyföldön például fontos politikai pozíciók elvesztéséhez vezetne.

Kétségtelen, a jelenlegi érdek- és elitszövetségek nézőpontjából teljesen kontraproduktívnak tűnik egy ilyen stratégia felvállalása. A követelmény megfogalmazása pedig - idealizmusnak. Azonban amiképp a politikában - mint Bence György írta egyik elemzésében²⁰ - a szerénység nem mindig a realizmus jele, úgy az idealizmus sem mindig jelent szerénytelenül megfogalmazott, elérhetetlen célokat.²¹

Összefoglalás helyett

1. Az RMDSZ politikája kétségtelenül fordulóponthoz jutott, mivel integrációs határpontra került maga Románia is. A Magyarország és Románia közötti, az integrációs perspektívában látszólag feloldott, de valójában csak újratematizált ellentét, Románia NATO-tagsága és a román pártrendszer fejlődésének felemássága új belpolitikai erőtér kialakulását jelzi előre.

2. A következő években az RMDSZ előtt álló legnagyobb kihívás alighanem az, hogy ne csak alkalmazkodjék a politikai erőtér feltételeihez, hanem saját céljainak megfelelően alakítsa is azokat. Ehhez azonban a kiüresedett szövegek helyett új elvekre és hozzájuk rendelt feladatokra kell alapoznia.

3. Közképviselési feladatot teljesítő politikai intézményként az RMDSZ-nek elsősorban nem személyek, hanem stratégiák és szervezési formák között kell választania, ha meg kíván felelni a romániai magyarság elvárásainak.

4. Az RMDSZ-nek nem az van kárára, ha vezető elitjének különböző csoportjai másként gondolkodnak, hanem az, ha politikai programja megtervezésében és kivitelezésében nem tisztázták a célok és az eszközök, ha nincs koherensen kidolgozott és következetesen vállalt stratégiája. Demokratikusan működtetett szervezetben emberek nem, csakis (rossz) politikai opciók zárják ki egymást.

5. A politikai rendszer megváltoztatására irányuló RMDSZ-stratégiának mindenekelőtt a kilencvenes évek közepén feladott, az erdélyi magyarság közjogi státusának kialakítására irányuló törekvéseket kell megújítania. A fentiekben számba vett stratégiai opciók, bár logikailag kölcsönösen kizárják egymást, eltérő időrendben ugyan, de egyaránt szolgálhatják a közjogi berendezkedés reformját. Mind a korábbi autonómia-tervek, mind az erdélyi regionalizmusra

vonatkozó tervezetek kiindulópontként jöhetnek szóba - a stratégia képzelőerőnek arra kell összpontosítania, hogy a cél eléréséhez szükséges körülmények és erők kialakulását segítse. A stratégiai irányok újragondolása során evidenciaként kell számolni azzal, hogy az erdélyi magyarság közösségként való integrációja nem valósítható meg a román állam közjogi szerkezetének átalakítása nélkül. Középtávon a konzociatív berendezkedés elvszerűbb felvállalása lehet az, ami közelebb visz e célhoz.

6. Dolgozatunk az RMDSZ helyét és eljövendő opcióit kizárólag a román politikai élet viszonyai között próbálta meg értelmezni. A stratégiák átfogó vizsgálatának magától értetődően ki kell terjednie arra is, hogy miként intézményesül a romániai magyarság és a magyar állam viszonya. E tekintetben tisztázásra vár mindenekelőtt, hogy "lehet-e a kisebbségi társadalmat egyes személyein keresztül jogilag csoportként megragadni és intézményesíteni" (Bárdi Nándor). Alapvető kérdés továbbá, hogy milyen esélyei vannak az erdélyi magyarságnak arra, hogy a kulturális értelemben egységes magyar nemzetben belül önálló regionális centrumként fogalmazza meg önmagát.

Jegyzetek

¹ Kató Béla közlése - elhangzott a Romániai Magyar Évkönyv 2002 c. kötetének sepsiszentgyörgyi bemutatóján, 2002. december 20-án.

² Lásd Pillich László: Polgári önszerveződésünk mai állapota. *Krónika*, 2002. november 30. - december 1.

³ A párt-RMDSZ és a mozgalom-RMDSZ megkülönböztetést Szilágyi N. Sándor vezette be. Vö.: Szilágyi N. Sándor: Mi lesz veled, RMDSZ? *Korunk* 1991. 2.

⁴ Lásd Bárdi Nándor: *Javaslat a határon túli magyar támogatási intézményrendszer átalakítására*. Kézirat, Kolozsvár, 2002. december.

⁵ Uo.

⁶ Don MacIver (ed.): *The Politics of Multinational States*, London, MacMillan Press, 1999. 4.

⁷ Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok magyarságpolitikája és a határon túli magyarok társadalomtörténete. Problémakatalógus*. Kézirat, 2003.

⁸ A Tökés László által indított per, amely révén a szervezet tiszteletbeli elnöke a román igazságszolgáltatás igénybevételével próbálta kikényszeríteni az RMDSZ csúcsvezetésétől korábban meghozott döntéseinek és alapszabályzatának tiszteletben tartását, beszédes bizonyíték e tekintetben.

⁹ Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 1990. II. kötet, 615.

¹⁰ *I. m.* 616.

¹¹ A román publicisztikában először Gabriel Andreescu és Dan Pavel vetette fel e kérdést. Később a Provincia hasábjain egy szakmaibb színvonalú vita is folyt erről. Lásd: Molnár Gusztáv: A konzociációs demokrácia esélyei Erdélyben. *Provincia*, 2000. október; Bakk Miklós: Az eredettől a kezdetig. *Provincia*, 2000. november; Gabriel Andreescu: Az RMDSZ kormányon maradása jelentené a román konszenzuális demokrácia első szakaszát? *Provincia*, 2000. november; Szász Alpár Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában - esélyek és realitások. *Provincia*, 2001. március; Kántor Zoltán: A konzociáció Erdélyben. Folyamatok és modellek. *Provincia*, 2001. április; Gabriel Andreescu: A Szociáldemokrata Párt és az RMDSZ megállapodása. *Provincia*, 2002. február.

¹² A román sajtóban megjelent értelmezésekben inkább a "konszenzuális demokrácia" olvasat jelent meg: ez a szakirodalom szerint a demokrácia intézményeinek azt a fajta működését jelenti, amely szemben áll a demokráciák többségi elvű működésével. Ez jelent meg Dan Pavel és Alina Mungiu-Pippidi cikkeiben, azonban a "konszenzuális demokrácia" nem foglalkozik az e modell mögött álló társadalom szerkezetével.

¹³ Arend Lijphart: *Democratia în societățile plurale*. Polirom, Iași, 2002.

¹⁴ Ezt a dilemmát a romániai nyilvánosságban lezajlott, már említett szakmai vitában Szász Alpár Zoltán exponálta a

legmarkásabban. A vita érdekes friss fejleményének számít: Matthijs Bogaards: The Uneasy Relationship between Empirical and Normative Types in Consociational Theory. *Journal of Theoretical Politics*, 2000. 10. szám, 395-423; módszeres kritika, illetve a rá adott válasz: Arend Lijphart: Definitions, Evidence, and Policy. A Response to Matthijs Bogaards' Critique. *Journal of Theoretical Politics*, 2000. 10. szám, 425-431.

¹⁵ A 215-ös helyhatósági törvény - például - a helyi szakigazgatást névleg a helyi tanácsnak, valójában azonban a polgármesternek rendeli alá, nem osztja meg egyértelműen a jogköröket. Lásd Veress Emőd: Végrehajtás-döntéshozás viszonya a helyi közigazgatásban. Miért beteg Romániában a helyi közigazgatás? *Magyar Kisebbség*, 2002. 3. sz.

¹⁶ Az RMDSZ-PSD együttműködés "protokollumai" e szempontból is elemezhetőek, különösen a második kormányzati évben megkötött helyi egyezmények és a központi együttműködési modell kapcsolatai bizonyulhatnak érdekesnek.

¹⁷ Egyrészt O. Cozmâncă közigazgatási miniszter és A. Năstase miniszterelnök, másrészt I. Iliescu államfő Románia küszöbön álló regionalizációjára vonatkozó, 2003. január 20-i kolozsvári nyilatkozatainak tartalma, fogadtatása és visszhangja ennek beszédes bizonyítékaként fogható fel.

¹⁸ Meg kell jegyeznünk, hogy az autonómiakonceptiók története jóval a brassói kongresszus előtti időkbe nyúlik vissza.

¹⁹ Az RMDSZ által benyújtott kisebbségi törvénytervezet sorsa, az általa kiváltott viták ezt egyértelműen dokumentálják.

²⁰ Elhangzott a Teleki László Intézetben 2002 tavaszán, a *Provincia* c. lap bemutatásán.

²¹ "A politika legyen realista; a politika legyen idealista; két elv, amely igaz, ha kiegészítik egymást, hamis, ha külön-külön alkalmazzák őket" - írta Johann Kaspar Bluntschli svájci politikus és író.

* A tanulmány a *Krónika* c. napilap 2003. január 25-26-i számának Szempont c. mellékletében megjelent írás bővített változata

- [Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában](#)
- [Bodó Barna: Régió és politika](#)
- [Hajdó Csaba: A román regionális politika reformja: lehetőségek és kihívások - Reflexió Horváth Réka és Veress Emőd tanulmányára -](#)
- [Horváth Gyula: Területi fejlődés és regionalizmus - Hozzászólás Horváth Réka-Veress Emőd tanulmányához -](#)
- [Kolumbán Gábor: A román regionalizmus paradoxona](#)
- [Nemes Nagy József: Regionális fejlődés, regionális politika](#)
- [Pálné Kovács Ilona: Gondolatok Horváth Réka és Veress Emőd *Regionális politika és területfejlesztés Romániában* c. tanulmánya ürügyén](#)
- [Perger Éva: Gondolatok Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában című tanulmánya kapcsán](#)
- [Vincze Mária: Sötétben tapogatózunk?](#)
- [Regionális és helyi dimenziók Európában](#)
- [Románia állásfoglalása 21. fejezet: Regionális politika és a strukturális eszközrendszer koordinációja](#)
- [Helyzetfeltáró jelentés a helyi és regionális demokrácia helyzetéről Romániában](#)
- [György Béla: Reformmozgalom a romániai Országos Magyar Pártban \(1926-1927\)](#)
- [A Magyar Párt igen tisztelt Elnökségének](#)
- [Az Elnöki Tanács kommunikéje az emlékiratról](#)
- [Krenner Miklós a reformcsoport céljairól](#)
- [Nagyságos Krenner Miklós Úrnak](#)
- [Dr. Kecskeméthy István nyilatkozata a Krenner-csoportról, a pártegységről és a Magyar Párt mai vezetőségéről*](#)
- [Krenner Miklós megállapítja, hogy a reformcsoport kiegyenlítő munkáját mindenben meghiúsították](#)
- [Krenner Miklós: A magyarság vezéreihez](#)

Michael Hechter: A nacionalizmus megfékezése

- Sorbán Angella - Nagy Kata: Merre haladt a romániai magyar társadalom az elmúlt tizenkét évben?
- Bakk Miklós - Horváth Andor - Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban - útkeresés integrációs határpontokon
- Benedek Gyula: Az asszimilációról mint statisztikus
- Kiss Tamás: A szocialista típusú modernizáció és hetednapot ünneplő adventista vállalkozók
- Szabó Máté: Civil társadalom - globalizáció - regionalizmus
- Gerencsér Balázs: Kisebbségpolitikai rendszerváltozás Magyarországon- Gondolatok Győri Szabó Róbert írásai kapcsán -
- Székely Tünde: A civil szféra és a politikai szféra fogalmainak viszonya a gondolkodás történetében és a különböző európai társadalmakban

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék